

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 10.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.10.25>
УДК 338.486

*А. А. Буряк,
к. е. н., доцент, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0814-7459>

І. В. Левченко,

*доктор філософії, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7068-8320>

В. М. Маховка,

*к. е. н., доцент кафедри міжнародних економічних відносин та туризму,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»,
м. Полтава, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7985-7792>

К. О. Борисенко,

*здобувач вищої освіти, Національний університет «Полтавська політехніка імені
Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8965-5718>

СУТНІСТЬ «ТЕМНОГО» ТУРИЗМУ ЯК ПЕРСПЕКТИВНОГО НАПРЯМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНИХ ДЕСТИНАЦІЙ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

A. Buriak,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and Tourism, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

I. Levchenko

PhD, Associate Professor of the Department of International Economic Relations and Tourism, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

V. Makhovka,

PhD in Economics, Associate professor of the Department of International Economic Relations and Tourism, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

K. Borysenko,

Student, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine

THE ESSENCE OF «DARK» TOURISM AS A PROSPECTIVE DIRECTION FOR THE DEVELOPMENT OF TOURIST DESTINATIONS: INTERNATIONAL EXPERIENCE

Мета статті полягає у сутності та особливостей «темного» туризму як перспективного напрямку туризму. В результаті аналізу та узагальнення праць вітчизняних та зарубіжних науковців, було визначено основні особливості даного виду туризму та його підвидів (танатотуризму, меморіального, містичного, туризму катастроф). Досліджено особливості його появи та інтересу туристів до мандрівок до місць, пов'язаних зі смертю, катастрофами, актами насильства, трагедіями, сценами смерті та злочинами проти людства, тощо. Розглянуто ресурсну базу та міжнародний досвід розвитку «темного» туризму у інших країнах світу. Обґрунтовано основні причини захоплення туристів місцями, які пов'язані з найтемнішими періодами історії суспільства вчені вважають особливістю людської природи. Досліджено міжнародний досвід розвитку «темних» видів туризму (Велика Британія, Іспанія, Польща, Чилі, Румунія, Чехія, Японія) та охарактеризовано основні об'єкти туристичного відвідування.

The purpose of the article is the essence and features of «dark» tourism as a promising direction of tourism. As a result of the analysis and generalization of the works of domestic and foreign scientists, the main features of this type of tourism and its subtypes (thanatotourism, memorial, mystical, disaster tourism) were determined. The peculiarities of its appearance and tourists' interest in traveling to places associated with death, disasters, acts of violence, tragedies, scenes of death and crimes against humanity, etc., have been studied.

As a result of the research, it was determined that dark tourism, like any other type of tourism, has its own resources: historical, cultural and natural, which form the basis of the resource potential, in particular, the following thematic groups of historical and cultural objects are distinguished: museums, places mass repressions and executions, high-security prisons, monuments with a mystical history, places of «power», cemeteries, castles and fortresses. Natural resources are understood as factors that act independently of a person, without his participation, or are related to his biological essence. Within the limits of "dark" tourism are places of natural

disasters, disasters of cosmic bodies, disasters in people's lives and car accidents, etc.

The main reasons for the attraction of tourists to places connected with the darkest periods of the history of society, which scientists consider a feature of human nature, are substantiated. The international experience of the development of «dark» types of tourism (Great Britain, Spain, Poland, Chile, Romania, the Czech Republic, Japan) was studied and the main objects of tourist visit were characterized.

The main prospects for further scientific research in this direction are the popularization of already existing domestic tourist objects of necropolis, dark and thanatourism and the study of the prospects for the development of «dark» tourism in Ukraine in the post-war period. First of all, people who want to touch the history during which they lived will be interested in such routes; Ukrainians who wish to honor the memory of the dead; foreigners who will be interested in getting to know the Ukrainian people and getting acquainted with the culture of Ukraine.

Ключові слова: *туризм, темний туризм, танатотуризм, містичний туризм*

Key words: *tourism, dark tourism, thanatourism, mystical tourism.*

Постановка проблеми. В ХХІ столітті сфера туризму дедалі більше займає вагому частину життя суспільства. Проте значна кількість туристичних об'єктів, які привертають увагу потенційних споживачів туристичного продукту, його соціальна орієнтованість спричинює появу нових видів відпочинку та популяризації нових туристичних напрямів. Змінюється мода, смаки та мотиви туристів, що формує потребу у задоволенні специфічних туристичних запитів. Людство почало цікавитись чимось незвіданим, духовним та потойбічним. Історія туризму дозволяє чітко визначити приклади існування «темного» туризму, що передбачав відвідування місць поховань пращурів. Практика туризму та міжнародний досвід свідчить про популярність «темних» туристичних дестинацій. «Темний» туризм є перспективним для розвитку

сфери туризму та економіки в цілому, дослідження його феномену, особливостей популяризації «темних» маршрутів та об'єктів відвідування заслуговують на подальший розвиток й наукове дослідження. «Темний» туризм покликаний сприяти усвідомленню людством масштабів катастроф через долі тисяч людей – їх учасників, свідків подій та жертв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню питання темного туризму присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні науковці, зокрема: К. Алістратова, О. Бордун, Ф. Стоун, Д. Ленон, М. Фолі, А. Сітон, О. Бугрій, Т. Заставецький, М. Казьмирчук, Л. Кирилюк, М. Кляп, І. Кулиняка, Я. Москаленко та інші. У працях зазначених авторів були розглянуті сутність темного туризму, його різновидів (танатотуризму, туризму катастроф, містичного, військового туризму) особливості його розвитку в розвинених країнах світу, визначено основні туристичні об'єкти темного туризму в Україні. Проте, дане питання потребує подальшого дослідження та обговорення.

Постановка завдання. Здійснюючи дане дослідження, нами було визначено мету дослідити сутність та особливості «темного» туризму, його основні види та об'єкти відвідування, а також розглянути географію «темних» турів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поява та розвиток «темного» туризму пов'язаний з тяжітнням людей відвідувати місце захоронення близьких, місць повз'яних зі смертю. В 2000 році увагу до темного туризму було привернуто науковцями Шотландського університету М. Фоулі та Дж. Ленноном, які в своїй науковій праці «Темний туризм» обґрунтувати його особливості, передумови виникнення та основні мотиви таких подорожей. Одним з перших організованих «темних» маршрутів, який було запропоновано американським туроператором був тур до місця катастрофи дирижабля «Гінденбург» у штаті НьюДжерсі [9]. Хоча даний вид туризму має значну історію, одним з значних факторів, що дав йому поштовх можна вважати прагнення людей відвідати місце катастрофи літаків, що спричинили

руйнування в наслідок теракту торговельного центру в Нью-Йорку в 2001 р. Популяризувалися маршрути «темного» туризму до місць, які були епіцентрами потужних наслідків природних лих (ураганів, цунамі, тайфунів) та техногенних катастроф.

Очевидним є те, що «темний» туризм – це вид туризму, пов’язаний з відвідуванням місць, історично пов’язаних зі смертю та трагедіями. Його ресурсною основою слугують місця битв та стихійних лих, колишні в’язниці, концтабори, музеї, фортифікаційні споруди тощо. Хоча даний вид туризму висвітлюють як становлення окремого напрямку, дуже часто «темний» туризм за своєю специфікою розглядають в межах інших видів туризму (як частину дослідницького, екстремального, пізнавального туризму тощо).

В табл. 1 проведено аналіз етимології поняття «темний туризм».

Таблиця 1. Етимологія поняття «темний туризм»

Трактування терміну	Автор
Темний туризм – це відвідування будь-якого місця, пов’язаного зі смертю, катастрофою та трагедією в двадцятому столітті, для пам’яті, освіти чи розваги.	Foley M., Lennon J.J. [6]
Темний туризм – це відвідування місць, де відбулися трагедії або історично пам’ятні смерті, які продовжують впливати на наше життя.	Novelli M. [11]
Темний туризм – це подорож до місць, пов’язаних зі смертю, катастрофами, актами насильства, трагедіями, сценами смерті та злочинами проти людства.	Ryan C., Aitken M. [13]
Темний туризм – це подорож до місць, пов’язаних зі смертю, стражданням і, здавалося б, жакливим.	Stone P. [15]
Темний туризм – це передбачає відвідування місць, де насильство є головною привабливістю	Robb E. [12]
Танатуризм – це форма подорожі, під час якої туристи зустрічаються з місцями, пов’язаними зі смертю, катастрофами та жакливими.	Johnston T. [7]
Визначення, засновані на формі досвіду	
Темний туризм – це ситуація, коли досвід туриста в основному складається з «темних» емоцій, таких як біль, смерть, жах або смуток, багато з яких є результатом застосування насильства, яке зазвичай не асоціюється з добровільним досвідом розваги»	Ashworth G.J. [3]
Темний туризм пов’язаний із зустрічами з місцями смерті чи лиха, які мають політичне чи історичне значення та продовжують впливати на життя.	Stone P. [15]
Танатуризм – це спадщина, створена навколо пам’яток і місць, пов’язаних зі смертю, актами насильства, сценами катастроф і злочинами проти людства.	Dann G.M.S., Seaton A.V. [5]

Темний туризм, як і будь-який інший вид туризму має свої ресурси: історико-культурні та природні, які становлять основу ресурсного потенціалу. Слід виокремити наступні тематичні групи історико-культурних об’єктів –

музеї, місця масових репресій та страт, в'язниці суворого режиму, пам'ятки з містичною історією, місця «сили», кладовища, замки та фортеці. Під природними ресурсами розуміють фактори, що діють незалежно від людини, без її участі або пов'язані з її біологічною сутністю. В межах «темного» туризму – це місця стихійних лих, катастроф космічних тіл, катастроф в житті людей та автокатастроф тощо.

В процесі досліджень було встановлено, що існує також чітке розмежування в «темному» туризмі в цілому. Зважаючи на це, не всі «темні» туристичні напрями можна віднести до однієї категорії та однаково «темні». Існує три типи: темний/чорний туризм, блідий туризм, а також сірий туризм. Темний/чорний і блідий тип залежать від інтересу відвідувача, а також від наміру відвіданого місця [5]. Крім того, інтенсивність відтінку «темного» місця може визначатися попитом і пропозицією. «Блідий» туризм можна визначити як місце, де інтерес до смерті обмежений, і це місце не призначене для туристичної пам'ятки. Прикладом цього є кладовища або церкви [7]. Чорний туризм або більш відомий як «темний» туризм можна ототожнити з місцями, які навмисно створюють досвід і інтерес до смерті. Приклади чорного туризму включають концентраційний табір Аушвіц-Біркенау або зону ядерної катастрофи в Чорнобилі. Нарешті, сірий туризм, який поділяється на сірий туристичний попит і пропозицію [12]. Практика показує, що попит на «сірий» туризм походить від людей, які мають велику мотивацію відвідати місце призначення, яке не має наміру представляти «темний» туризм. Іншими словами, туристи, захоплені смертю, відвідують ненавмисні темні туристичні місця. Прикладом сірого туристичного попиту є Кентерберійський собор. Люди можуть відвідати точне місце, де було вбито єпископа Томаса Бекета [8]. Пропозиція «сірого» туризму, з іншого боку, зосереджена на місцях, де смерть і страждання навмисно експлуатуються. Туристи, які відвідують місця «сірого» туризму, мають певну мотивацію займатися темним туризмом. Іншими словами, мотивація та інтерес до смерті певною мірою існує, але, безперечно, не є основною та домінуючою причиною відвідування цих місць. Прикладом

цього може бути Колізей у Римі та різні християнські катакомби. У випадку Колізею люди відвідують його, оскільки він є головним символом Риму та найбільшим амфітеатром у світі. Будучи побудованим у 80 році нашої ери та залишаючись у хорошому стані до сьогодні, це ще одна причина, чому відвідувачі зачаровані цим місцем. Крім того, багато відвідувачів також цікавляться іграми гладіаторів, які відбувалися багато століть тому. Тут Колізей стає «сірим» туристичним місцем. Основною причиною його відвідування є не гладіаторські ігри, а скоріше історія чи архітектура, однак певний інтерес до ігор та смерті також існує [5].

На рис. 1 представлено основні види «темного» туризму.

ТУРИЗМ КАТАСТРОФ

- саме природних, техногенних, людської недбалості;

ТУРИЗМ СМЕРТІ

- Концентраційні табори, місця серійних вбивць, військових дій тощо;

МІСТИЧНИЙ ТУРИЗМ

- Місця привидів, місця унікальних релігійних дій, уфологічний;
- подорожі до пам'яток, де «проживають» привиди чи місця, пов'язані з містичними явищами чи паранормальною активністю. Замки з привидами та вампірами, місця чудес та сили, унікальних релігійних дій, УФО, чаклуни та мольфари та будь-яка інша паранормальна активність – це предмет вивчення любителів містичного туризму

НЕКРОПОЛЬНИЙ ТУРИЗМ

- Кладовища, місця масових поховань;
- вид туризму, відвідування місць масових або одиничних поховань (могил, цвинтарів) з пізнавальною, меморіальною чи дослідницькою метою. В основному екскурсії кладовищами організовуються у місцях з давньою історією та цікавими архітектурними елементами – надгробками, або наявністю могил відомих людей

ТЕМНИЙ ТУРИЗМ

- презентація та споживання (відвідувачами) реальних і комерційних місць смерті та катастроф;
- туризм, пов'язаний із місцями смерті, катастроф і розпусти.

ТАНАТУРИЗМ

- туризм до всесвітньо визнаних місць пам'яті;
- форма туризму, коли туристи відвідують місця, пов'язані переважно зі смертю та катастрофами.

Рис. 1. Види «темного» туризму (узагальнено на основі [5, 10])

Враховуючи особливості та специфіку місць відвідування в «темному» туризмі виникає питання мотивації та популярності таких подорожей. Так, подібні питання стали справою життя доктора Філіпа Стоуна, можливо, провідного світового академічного експерта з темного туризму. Він має досвід у бізнесі та маркетингу, але захоплення ставленням суспільства до пам'яток призвело до отримання докторського ступеня в галузі танатології, вивчення смерті та зосередженості на туризмі. Під «прапором» темного туризму Стоун вбачає поєднання бізнесу, соціології та психології, яке він вважає цікавим для вивчення [14].

Основною причиною захоплення туристів місцями, які пов'язані з найтемнішими періодами історії суспільства вчені вважають особливістю людської природи. Немає мандрівників, які не займаються темним туризмом: це може бути любитель історії, який візьме сім'ю в подорож до полів битв Громадянської війни, турист, який відправляється до Колізею в Римі, або турист, який шукає найближчі покинуті території поблизу якоїсь катастрофи.

До основних факторів, які спонукають туристів відвідувати місця трагедій та страждань, дослідники феномену «похмурих» турів називають потребу в гострих емоційних відчуттях (часто через страх, розпач, співчуття, переживання); в прагненні виділитися серед інших через епатаж; надмірну зацікавленість упізнанні чогось нового і незрозумілого, пошук відповідей на історичні, власні та інші питання.

Синонімом «темного» туризму є «танатотуризм» (англ. *thanatourism*), який передбачає подорож до місця, повністю або частково мотивована бажанням фактичної або символічної зустрічі зі смертю, зокрема, але не виключно, насильницькою смертю [14]. Танатотуризм стосується людей, які мотивовані насамперед пережити смерть і страждання інших заради насолоди, насолоди та задоволення [4].

Проведені дослідження дозволяють зауважити, що «темний» туризм активно розвивається майже у всіх регіонах світу, а його туристичні об'єкти є привабливими для відвідування, зокрема особливою популярністю

користуються Лондонські підземелля та Стоунхендж (Великобританія), гора Афон (Греція), замок Бран (Румунія), озеро Лох-Несс (Шотландія), острів Пасхи (Чилі), замок Віхров (Чехія). В країнах Європи та американського континенту туристи люблять брати участь у тематичних турах до Дня всіх святих – Хеллоуїна, який відзначають щороку 31 жовтня (рис. 2).

Велика Британія

- Розвинений містичний туризм, в рамках якого сформована «карта привидів» на дорогах та спеціальні дорожні знаки. Провідними туристичними дестинаціями темного туризму Великобританії є замки Шотландії, Озерний край та м. Лондон. Особливістю турів є не лише екскурсії з містичним мотивом, але й можливість зупинитися на ночівлю в замку з привидами та «пополювати» на них. Організація таких турів передбачає анімаційну складову, участь перевдягнених акторів. Наприклад, в Озерному краї в замках під час вечери при свічках туристам демонструють фотографії та відео страшних вбивств, які сталися у цій місцевості. При цьому офіціанти та екскурсоводи переодягнені у вампірів, смертних чи монахів. Для популяризації темного туризму було знято і запущено на телебачення (канал «The Learning Channel») декілька документальних фільмів про замки з привидами Англії, Шотландії, Уельса [1].

Іспанія

- Країна, яка є однією з популярних туристичних напрямів. Об'єкти та місця темного туризму в Іспанії користуються популярністю серед туристів, найбільш відвідуваними туристичними об'єктами є некрополі (кладовище Побленуо в Барселоні).

Польща

- Каїна популяризує темний туризм. Спираючись на багате минуле країни, яке сповнене війнами та трагічними подіями сформовано значну кількість музеїв присвячених періоду Другої світової війни, а також реконструйовано старовинні замки з привидами (Хенціни, Джевіце, Гродзець, Огродзенець).

Румунія

- Замок Бран, який асоціюють з графом Дракулою.

Чехія

- Славиться серед туристів середньовічними замками з привидами, зокрема: замок Сіхров відомий через привида Чорної дами, а в замку Рожмберк часом з'являється привид проклятої чоловіком Білої пані [1]. Ще одним туристичним об'єктом є всевітньо відма Костніца в Седліце, що являє собою осуарій, створений у склепі церкви Всіх Святих на околиці міста Кутна Гора. Всередині церква оздоблена справжніми людськими кістками і черепами, які було виявлено на старому кладовищі поряд. В інтер'єрі цієї готичної каплиці використано близько 50 000 людських скелетів.

Чилі

- Найвідвідуванішим місцем «темних» туристів є вважається кладовище Ла Норія, яке розташовується поряд з понинутим шахтарським містом-привидом. Очевидці стверджують, що на кладовищі спотерігались випадки паранормальних явищ.

Японія

- Ліс самогубців – Аокігахара біля у північно-західного підніжжя гори Фудзі. Вже багато років це місце асоціюється з демонами і нечистою силою японської міфології.

Рис. 2. Найбільш відомі туристичних об'єкти «темного» туризму (узагальнено автором на основі [2])

Варто зазначити, що немає офіційної статистики про те, скільки людей щороку беруть участь у темному туризмі або чи зростає ця кількість. Інтернет-довідник, який веде ентузіаст, Dark-Tourism.com, включає майже 900 місць у 112 країнах (високий рівень зацікавленості «темним» туризмом спостерігається серед жителів Мексики, Австрія, Португалія, Колумбії, Великої Британії, Швеції, Перу, Колумбії та Південної Кореї). Але немає сумніву, що це явище стає все більш помітним, зокрема завдяки серіалу Netflix «Темний туризм».

У 2018 році Netflix випустив документальний фільм під назвою «Темний туризм», де журналіст Девід Фаррієр відвідав місця, які зазвичай не потрапляють у списки людей. Один із його висновків полягав у тому, що люди поверталися додому, почувавшись вдячними та щасливими після того, як відвідали ці місця та пережили враження, яких вони зазвичай ніколи б не мали. Парадоксально, але виявляється, що люди відчували себе краще, ніж очікувалося, переживши нещастя інших людей.

В ході досліджень було встановлено, що в Україні найвідвідуванішим туристичним об'єктом «темного» туризму є Чорнобиль, особливо після виходу однойменного серіалу, який привернув увагу до наслідків найбільшої техногенної катастрофи. А також Личаківське кладовище та в'язниця на Лонцького у Львові, Бабин Яр у Києві та ін. Також, на нашу думку, в Україні після завершення повномасштабної війни популярним буде поствійськовий туризм. Перш за все міста-герої: Харків, Херсон, Чернігів, Миколаїв, Буча, Ірпінь, Гостомель, Охтирка, Волноваха, Маріуполь та інші міста України.

В першу чергу таким маршрутами зацікавляться люди, які виявлять бажання доторкнутись до історії, під час якої вони жили; українці, які матимуть бажання вшанувати пам'ять про загиблих; іноземці, які будуть зацікавлені ближче познайомитись з українським народом, очевидцями подій і ознайомитись з культурою, можливо, нової для них країни. Варто зауважити, що популяризація та стимулювання розвитку «темного» туризму повинно бути орієнтовано на забезпечення зростання кількості туристичних потоків,

формування нових інноваційних й конкурентоспроможних видів туризму в структурі туристичної індустрії України. Це дозволить забезпечувати взаємозв'язок туризму з іншими пріоритетними сферами, адже, створюючи новий вид туристичного продукту, необхідно сприяти розвитку діяльності в туристичній сфері України. Також, використання ресурсів території та інформування суспільства про нові можливості, сприяючи тим самим соціальному, економічному та культурному розвитку окремих регіонів і країни загалом.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що «темний» туризм (туризм катастроф, містичний, некропольний туризм, танато-туризм) вважається сучасним видом туризму, який завоював шанувальників у світі. Щороку зростає кількість туристичних відвідувань місць, де відбувалися трагічні події в історії людства, катастрофи, цвинтарі й інші місця масових поховань, а також містичних подій. На наш погляд, цей вид туризму має значні можливості та перспективи для подальшого розвитку у світі. В умовах повномасштабної українсько-російської війни світ знову поряд стикається з явищами, подіями, які, начебто, пішли у минуле. Туристичні ресурси «темного» туризму щодня поповнюються новими локаціями кривавих військових битв, територіями болю, терору, місцями масових вбивства та поховань. У цих умовах ми вважаємо, що «темний» туризм набуває чогось нового філософського змісту, і покликані дати людству усвідомлення масштабів катастроф, усвідомити потреба у мирних відносинах між людьми, наукою, військовими та ядерними технологіями та містики, які часом ставлять під загрозу існування всієї людської цивілізації, і прояснює помилки цих подій та трагедії минулого та сьогодення.

Література

1. Алістратова К. Е. Містичний туризм: зарубіжний досвід та перспективи розвитку в Україні. *Географія та туризм*, 2013. № 26. С. 93-101.
2. Лущик М. Географія темного туризму у світі. Економічні науки. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2022. № 4. С.97-104.

3. Ashworth G.J. The memorialisation of violence and tragedy: Human trauma as heritage, Ashgate, Aldershot (2008), pp. 231-244.
4. Best M. Norfolk Island: Thanatourism, history and visitor emotions. *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*, 1 (2) (2007), pp. 30-48.
5. Dann G.M.S., Seaton A.V. Slavery, contested heritage and thanatourism. *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, 2 (3/4) (2001), pp. 1-29.
6. Foley M., Lennon J.J. Dark tourism: A ethical dilemma, Hospitality, tourism and leisure management: Issues in strategy and culture, Cassell, London (1997), pp. 153-164.
7. Johnston T. The geographies of thanatourism. *Geography*, 100 (1) (2015), pp. 20-27.
8. Knudsen B.T. Thanatourism: Witnessing difficult pasts *ourist Studies*, 11 (1), (2011), pp. 55-72.
9. Lennon J., Foley M. Dark tourism – the attraction of death and disaster. London : Continuum, 2000. 184 p.
10. Lennon J.J., Foley M. Interpretation of the unimaginable: The U.S. Holocaust Memorial Museum, Washington, D.C., and «dark tourism». *Journal of Travel Research*, 38 (1) (1999), pp. 46-50.
11. Novelli M. (Ed.), Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases, Elsevier, Amsterdam (2005), pp. 47-58.
12. Robb E. Violence and recreation: Vacationing in the realm of dark tourism. *Anthropology and Humanism*, 34 (1) (2009), pp. 51-60.
13. Ryan C., Aitken M. (Eds.), Taking tourism to the S. limits: Issues, concepts and managerial perspectives, Elsevier, Oxford (2005), pp. 191-197.
14. Seaton A.V. Guided by the dark: From thanatopsis to thanatourism *International Journal of Heritage Studies*, 2 (4) (1996), pp. 234-244.
15. Stone P. Enlightening the ‘dark’ in dark tourism. *Interpretation Journal*, 21 (2), (2016), pp. 22-24.

References

1. Alistratova, K. E. (2013), “Mystical tourism: foreign experience and development prospects in Ukraine ”, *Heohrafiia ta turyzm*, vol. 26, pp. 93-101.
2. Lushchyk, M. (2022), “Geography of dark tourism in the world”, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 4, pp.97-104.

3. Ashworth, G.J. (2008), *The memorialisation of violence and tragedy: Human trauma as heritage*, Ashgate, Aldershot, pp. 231-244.
4. Best, M. (2007), “Norfolk Island: Thanatourism, history and visitor emotions”, *Shima: The International Journal of Research into Island Cultures*, vol. 1 (2), pp. 30-48.
5. Dann, G.M.S. and Seaton, A.V. (2001), “Contested heritage and thanatourism”, *International Journal of Hospitality and Tourism Administration*, vol. 2 (3/4), pp. 1-29.
6. Foley, M. and Lennon, J.J. (1997), “Dark tourism: A ethical dilemma, Hospitality, tourism and leisure management”, *Issues in strategy and culture*, Cassell, London, pp. 153-164.
7. Johnston, T. (2015), “The geographies of thanatourism”, *Geography*, vol. 100 (1), pp. 20-27.
8. Knudsen, B.T. (2011), “Thanatourism: Witnessing difficult pasts ourist”, *Studies*, vol. 11 (1), pp. 55-72.
9. Lennon, J. and Foley, M. (2000), *Dark tourism – the attraction of death and disaster*, Continuum, London, UK.
10. Lennon, J.J. and Foley, M. (1999), “Interpretation of the unimaginable: The U.S. Holocaust Memorial Museum and “dark tourism”, *Journal of Travel Research*, vol. 38 (1), pp. 46-50.
11. Novelli, M. (Ed.) (2009), “Niche tourism: Contemporary issues, trends and cases”, *Elsevier, Amsterdam*, pp. 47-58.
12. Robb, E. (2009), “Violence and recreation: Vacationing in the realm of dark tourism”, *Anthropology and Humanism*, vol. 34 (1), pp. 51-60.
13. Ryan, C. and Aitken, M. (Eds.) (2005), “Taking tourism to the S. limits: Issues, concepts and managerial perspectives”, *Elsevier, Oxford*, pp. 191-197.
14. Seaton, A.V. (1996), “Guided by the dark: From thantopsis to thanatourism”, *International Journal of Heritage Studies*, vol. 2 (4), pp. 234-244.
15. Stone, P. (2016), “Enlightening the “dark” in dark tourism”, *Interpretation Journal*, vol. 21 (2), pp. 22-24.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2022 р.